

שיעור יב: מימד התשובה בתשלומי נזקין

Session #12: The Moral Component of Torts Payment

(1) בראשית כ, א-יח

(א) וישע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור וגר בגרר: (ב) ויאמר אברהם אל-שרה אשתו אחתי הוא וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את-שרה: (ג) ויבא אלהים אל-אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו הנך מת על-האשה אשר-לקחת והוא בעלת בעל: (ד) ואבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני הגוי גס-צדיק תהרג: (ה) הלא הוא אמר לי אחתי הוא והיא גס-הוא אמרה אחי הוא בתם לבבי ובנקנן כפי עשיתי זאת: (ו) ויאמר אליו האלהים בחלום גס אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך גס-אנכי אותך מחטולי על-כן לא-נתתיך לנגע אליה: (ז) ועתה השב אשת-האיש כי-נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה ואם-אינך משיב דע כי-מות תמות אתה וכל-אשר-לך: (ח) וישנם אבימלך בבקר ויקרא לכל-עבדיו וידבר את-כל-הדברים האלה באזניהם ויראו האנשים מאד: (ט) ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה-עשית לנו ומה-חטאתי לך כי-הבאת עלי ועל-ממלכתי חטאה גדולה מעשים אשר לא-יעשו עשית עמדי: (י) ויאמר אבימלך אל-אברהם מה ראית כי עשית את-הדבר הזה: (יא) ויאמר אברהם כי אמרתי רק איך-ראת אלהים במקום הזה והרגוני על-דבר אשתי: (יב) וגם-אמנה אחתי בת-אבי הוא אך לא בת-אמי ותהי לי לאשה: (יג) ויהי כאשר התעו אתי אלהים מבית אבי ואמר לה זה חסדך אשר תעשי עמדי אל כל-המקום אשר נבוא שמה אמרי לי אחי הוא: (יד) ויקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחות ויתן לאברהם וישב לו את שרה אשתו: (טו) ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שוב: (טז) ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחייך הנה הוא-לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונכחת: (יז) ויתפלל אברהם אל-האלהים וירפא אלהים את-אבימלך ואת-אשתו ואמהותיו וילדו: (יח) כי-עצר עצר ה' בעד כל-דחם לבית אבימלך על-דבר שרה אשת אברהם:

(2) דברים יג:ח

ולא-ידבק בידך מאומה מן-החרם למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן-לך רחמים ורחמך והרפך כאשר נשבע לאבותיך:

(3) איוב מב, ז-י

(ז) ויהי אחר דבר ה' את-הדברים האלה אל-איוב ויאמר ה' אל-אליפז התימני חיה אפי בך ובשני רעיק כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב: (ח) ועתה קח-לכם שבעה-פרים ושבעה אילים ולכו אל-עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם ואיוב עבדי יתפלל עליכם כי אם-פניו אשא לבלתי עשות עמכם נבלה כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב: (ט) וילכו אליפז התימני ובלדד השוחי צפר הנעמתי ויעשו כאשר דבר אליהם ה' וישא ה' את-פני איוב: (י) וה' שב את-שבות איוב בהתפללו בעד רעהו ויסף ה' את-כל-אשר לאיוב למשנה:

(4) איוב לג, טו-ל

(טו) בחלוס חזיון לילה בנפל תרדמה על-אנשים בתנומות עלי משכב: (טז) אז יגלה און אנשים ובמסרם יתנם: (יז) להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה: (יח) יחשך נפשו מני-שחת וחיתו מעבר בשלח: (יט) והוכח במכאוב על-משכבו ורוב עצמו אתו: (כ) וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאווה: (כא) יכל בשרו מראי ושפו עצמותיו לא ראו: (כב) ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים: (כג) אם-יש עליו מלאך מליץ אחד מני-אלף להגיד לאדם ישר: (כד) ויחננו ויאמר פדעו מירדת שחת מצאתי כפר: (כה) רטפש בשרו מנער ישוב לימי עלומי: (כו) יעתר אל-אלוהו וירצהו וירא פניו בתרועה וישב לאנוש צדקתו: (כז) ישרו על-אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא-שוה לי: (כח) פדה נפשו מעבר בשחת וחיתו באור תראה: (כט) הן-כל-אלה יפעל-אל פעמים שלוש עס-גבר: (ל) להשיב נפשו מני-שחת לאור באור החיים:

(5) משנה כתב יד קאופמן בבא קמא ח:ז

אף על פי שהוא נותן לו, אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר:

ועתה, הישב אשת האיש, כי נביא הוא, ויתפלל בעדך וחייה.

ומנין שלא יהא המוחל אכזרי? שנאמר:

ויתפלל אברהם אל האלהים, וירפא אלהים את אבימלך, ואת אשתו ואמהותיו וילדו.

(6) תוספתא בבא קמא ט':כ"ט-ל

כט) החובל בחבירו, אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל, הנחבל צריך שיבקש עליו רחמים,

שנ' ויתפלל אברהם אל האלהים,

וכן אתה מוצא בריעי איוב,

שנ' ועתה קחו לכם שבעה פרים ושבעה אלים, מהו אומ' וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו.

ל) ר' יהודה אומ' משם רבן גמליאל הרי הוא אומ' ונתן לך רחמים ורחמך והרבך וגו'.

זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה רחמן הרחמן מרחם עליך.

(7) בבא קמא צב ע"א

א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמור רבנן כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו

דבר הוא נענה תחילה א"ל דכתיב וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו.

אמר ליה את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת

אשתו ואמהותיו [וגו'] וכתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר וגו' כאשר אמר אברהם אל אבימלך.

(8) בבא קמא צג ע"א

אמר רב חנן המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה שנאמר ותאמר שדי אל אברם חמסי עליך וכתיב ויבא

אברהם לספוד לשרה ולבכותה והני מילי דאית ליה דינא בארעא.

אמר רבי יצחק אוי לו לצועק יותר מן הנצעק תניא נמי הכי אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע אלא

שממהרין לצועק יותר מן הנצעק.

ואמר רבי יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים

בזרעה שנאמר הנה הוא לך כסות עינים אמר לה הואיל וכסית ממני ולא גילית שהוא אישך וגרמת אלי

הצער הזה יהי רצון שיהו לך בני כסויי עינים ונתקיים בזרעה דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות.

אמר רבי אבהו לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים

ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי מזבח.

(9) ירושלמי בבא קמא ח:ז

תני: רבי יודה אומר משום רבן גמליאל: הרי הוא אומר: ונתן לדרחמים וגו'. סימן זה יהא בידך. כל זמן שאת רחמן המקום מרחם עליך. אינך מרחם אין המקום מרחם לך. רב אמר: אדם שסרח לחבירו וביקש ממנו ולא קיבלו יעשה שורת בני אדם ויפייסנו. דכתיב: ישור על אנשים וגו'. ואם עשה כן מה כתוב תמן: פדה משאול נפשו מעבור בשחת וגו'. אמר רבי יוסה: הך דתימר שלא הוציא לו שם רע. אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית.

(10) משנה כתב יד קאופמן יומא ח:ז

ח. האומר: אַחטא ואשוב, אַחטא ואשוב, אין מספיקים בידו לעשות תשובה.

אַחטא, ויום הכיפורים מכפר, אין יום הכיפורים מכפר.

עבירות שבין אדם למקום, יום הכיפורים מכפר,

ושבין אדם לחבירו, אין יום הכיפורים מכפר, עד שירצה את חבירו.

ט. את זו דרש ר' לעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני תטהרו, עבירות שבין אדם למקום, יום

הכיפורים מכפר; עבירות שבין אדם לחבירו, אין יום הכיפורים מכפר, עד שירצה את חבירו.

י. אמ' ר' עקיבה: אשריכם ישראל! לפני מי אתם מיטהרים, ומי מטהר אתכם?

אביכם שבשמים,

שנ': וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו';

ואו': מקוה ישראל יי,

מה מקוה מטהר את הטמאים,

אף הקבה מטהר את ישראל.

(11) רמב"ם חובל ומזיק פרק ה

ט. אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק ממנו שהמזיק ממנו חבירו כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו אבל חובל בחבירו אף על פי שנתן לו חמישה דברים אין מתכפר לו ואפילו הקריב כל אילי נביות אין מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו.

י. ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול לו ואין זו דרך זרע ישראל אלא כיון שביקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו ימחול לו וכל הממהר למחול הרי הוא משובח ורוח חכמים נוחה הימנו.

יא. ועוד יש הפרש בין נזקי גופו לנזקי ממנו שהאומר לחבירו סמא את עיני קטע את ידי על מנת שאתה פטור הרי זה חייב בחמישה דברים שהדבר ידוע שאין אדם רוצה בכך אבל האומר לחבירו קרע את כסותי שבר את כדי על מנת שאתה פטור הרי זה פטור ואם לא אמר לו על מנת שאתה פטור הרי זה חייב לשלם אף על פי שהרשהו להשחית.

יב. במה דברים אמורים בשבאו הכלים לידו תחילה בתורת שמירה כגון שהיו שאולים או מופקדין אצלו ואמר לו שבר וקרע ועשה כן חייב לשלם עד שיאמר לו על מנת שאתה פטור אבל אם אמר לו קח כלי זה ושברו בגד זה וקרעו ועשה כן הרי זה פטור.

יג. האומר לחבירו שבר כליו של פלוני על מנת שאתה פטור ועשה הרי זה חייב לשלם וכאילו אמר לו סמא עינו של פלוני על מנת שאתה פטור ואף על פי שהעושה כך הוא החייב לשלם הרי זה האומר לו שותפו בעוון ורשע הוא שהרי הכשיל עיוור וחיזק ידי עוברי עבירה.

(12) רמב"ם תשובה ב:טז

ט. אין התשובה ולא יום הכיפורים מכפרין אלא עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון חובל חבירו או המקלל את חבירו או גוזל וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו ואפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגוע בו עד שימחול לו.

לא רצה חבירו למחול לו מביא לו שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעים בו ומבקשים ממנו לא נתרצה להם מביא לו שניה ושלישית לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא ואם היה רבו הולך ובא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו.

י. אסור לאדם שיהיה אכזרי ולא יתפייס אלא יהיה נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלבב שלם ובנפש חפצה ואפילו הצר לו הרבה וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזה הוא דרכם של זרע ישראל וליבם הנכון אבל הגויים ערלי הלב אינן כן אלא ועברתו שמרה נצח וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה